

Podstawy prawne ochrony owadów w Polsce – przegląd źródeł

Legal bases of insect protection in Poland – a review of sources

TOMASZ RYNARZEWSKI¹, MARCIN JĘDRASZYK²

¹P.O. Box 6, 60-967 Poznań 9

²Bohaterów Westerplatte 10 m. 9, 64-100 Leszno

ABSTRACT: The article is intended to analyse Polish legal regulations which are concerned with conservation of insects.

KEY WORDS: insect protection, legal acts, Poland.

W kręgach osób zajmujących się różnorodną problematyką przyrodniczą, panują przekonania i opinie o nieistnieniu skutecznego prawa zapewniającego ochronę dóbr natury. Tylko czy rzeczywiście prawo takie nie istnieje? Być może u podstaw sądów tych leży nie tyle brak prawa, co raczej jego nieznamość. W konsekwencji wiele inicjatyw, podejmowanych przez osoby którym leży na sercu dobro przyrody i jej zasobów, jest nieskutecznych i najczęściej kończy swój żywot w biurkach urzędników różnych szczebli administracji państwowej. Niestety nieznamość instrumentów prawnych w dziedzinie ochrony przyrody nie ogranicza się do zwykłych obywateli, członków organizacji społecznych zajmujących się m.in. ochroną przyrody. Często bowiem to wręcz osoby pracujące zawodowo w tej dziedzinie, jak np. wszelkiego rodzaju służby konserwatorskie, wykazują się nie lada dyletanctwem. To właśnie przez nich niejednen projekt rezerwatu przyrody czy też jakakolwiek inna, często słuszna, inicjatywa w dziedzinie ochrony przyrody zostały zapomniane lub przegrały w konfrontacji z dochodowymi działaniami gospodarczymi lub co gorsza inicjatywami pseudoochroniarskimi. Nierzadko przyczynia się do

tego nieznajomość reguł postępowania administracyjnego i niewłaściwe nadanie biegu sprawie. Czasami zaś po prostu brakuje uporządkowania i konsekwencji w korzystaniu z przysługujących nam praw.

Ignorantia iuris nocet – nieznajomość prawa szkodzi. Szkodzi niestety nie tylko nam lecz przede wszystkim szkodzi zagrożonym dobrom przyrody. Spróbujmy więc dokonać przeglądu aktualnie istniejących instrumentów prawnych gwarantujących nam, obywatelom Rzeczypospolitej Polskiej, prawo do ochrony i kształtowania ogólnonarodowego dobra jakim jest środowisko przyrodnicze. W szczególności zajmijmy się aktami prawnymi będącymi podstawą ochrony ginących i zagrożonych gatunków owadów.

Zacznijmy od podstawowego aktu prawnego jakim jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej¹⁾.

„Art. 5. Rzeczpospolita Polska [...] zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.”

„Art. 74. 1. Władze publiczne prowadzą politykę zapewniającą bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom.
2. Ochrona środowiska jest obowiązkiem władz publicznych.
3. Każdy ma prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska.
4. Władze publiczne wspierają działania obywateli na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska.”

Wydawać by się mogło, że zawarte w Konstytucji sformułowania dotyczące naszych praw w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego są zwykłymi truizmami, niemożliwymi do wyegzekwowania. Jednak rzadko kto próbował w swoich działaniach w zakresie ochrony przyrody skorzystać z zapisów zawartych w art. 74 Konstytucji, a przecież zgodnie z art. 8 Konstytucja jest najwyższym prawem Rzeczypospolitej Polskiej, a jej przepisy stosuje się bezpośrednio. Okazuje się, że prawa obywateli zawarte w tym akcie są jednak bardzo ważne i przy umiejętnym pokierowaniu postępowaniem administracyjnym czy wręcz sądowym mogą mieć istotny wpływ na wynik sprawy. Udowodnia to poniższy casus, dotyczący wprowadzenia ochrony ptaków, lecz akurat co innego jest w nim ważne.

Jedno z przedsiębiorstw zajmujące się wydobywaniem kruszywa uzyskało pozwolenie wodno-prawne na wydobywanie i składowanie piasku z odcinka Wisły na Kępie Zawadowskiej, przy południowej granicy Warszawy. Było to miejsce przebywania i gnieźdzenia się rzadkich gatunków ptaków, chronionych w Polsce na podstawie konwencji międzynarodowych. Stąd też do postępowania administracyjnego w charakterze strony przystąpiło Ogólnopol-

---

¹⁾Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483)

skie Towarzystwo Ochrony Ptaków wnosząc odwołanie od decyzji wojewody. Ponieważ organ administracyjny drugiej instancji podtrzymał decyzję w mocy, Towarzystwo wniosło skargę do Naczelnego Sadu Administracyjnego. Skargę poparł również m.in. wojewódzki konserwator przyrody. Niestety NSA skargę oddalił uzasadniając to faktem, iż organizacja społeczna, o ile może być stroną w postępowaniu administracyjnym, to jednak nie jest uprawniona do wniesienia skargi. Sąd argumentował, że ustawa o NSA zawęża pole działania organizacji społecznych do skarg wnoszonych jedynie w sprawach dotyczących interesu prawnego ich samych, ich członków i innych osób. Skarga Towarzystwa Ochrony Ptaków została wniesiona w interesie ochrony przyrody, a nie w interesie Towarzystwa lub jego członków. Od wyroku tego Rzecznik Praw Obywatelskich wniósł rewizję nadzwyczajną do Sądu Najwyższego. RPO twierdził, że prawo do korzystania z wartości środowiska przysługuje obywatelom, a nie ich organizacjom. Stąd też organizacje pozarządowe podejmując działalność na rzecz ochrony środowiska dążą do urzeczywistniania praw obywatelskich, a nie własnych. Pozbawienie organizacji pozarządowych prawa do występowania przed NSA w charakterze strony ograniczyłoby ich prawo do występowania w interesie publicznym. Sąd Najwyższy podzielił poglądy rzecznika, uchylił wyrok NSA i przekazał sprawę do ponownego rozpatrzenia. To bardzo ważne rozstrzygnięcie ma charakter precedensowy. Uzmysławia ono bowiem, iż organizacje społeczne posiadają legitymację procesową do występowania w interesie publicznym przed Naczelnym Sądem Administracyjnym. Miejmy nadzieję, że po tym wyroku Sadu Najwyższego coraz więcej organizacji pozarządowych zajmujących się problematyką ochrony przyrody zacznie działać w cywilizowany sposób korzystając z przysługujących im instrumentów prawnych. Większość bowiem dotychczasowych działań ograniczona była do niezbyt skutecznych form protestu takich jak przykuwanie się łańcuchami do drzew lub innymi również „niedojrzałymi” sposobami nacisku społecznego. Również Polskie Towarzystwo Entomologiczne będzie miało tu szerokie pole do działania. Toczy się bowiem wiele spraw np. lokalizacyjnych, w których pozytywne załatwienie, zgodne z interesem ekonomicznym jakiejś grupy ludzi, w sposób znaczący zagroziłoby istnieniu populacji wielu ginących gatunków owadów.

Zgodnie z postanowieniami Konstytucji źródłami powszechnie obowiązującego prawa są także ratyfikowane umowy międzynarodowe. Ratyfikowana umowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw RP, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy. Umowa międzynarodowa po ratyfikacji ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową.

Dla ochrony owadów w Polsce podstawowe znaczenie ma Konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk naturalnych²⁾ sporządzona w Bernie dnia 19 września 1970 r., znana jako tzw. konwencja berneńska. Państwa będące jej stronami zobowiązały się do podejmowania właściwych i niezbędnych środków ustawodawczych i administracyjnych, by zapewnić ochronę siedlisk dzikiej fauny i flory gatunków wymienionych w jej załącznikach I i II, ochronę gatunków dzikiej fauny wymienionych w załączniku II i III do konwencji. Przytoczmy kilka z zapisów Konwencji, mogących mieć zastosowanie w ochronie owadów.

„Rozdział I. Postanowienia ogólne

- Art. 1. Celem niniejszej konwencji jest ochrona gatunków dzikiej fauny i flory oraz ich siedlisk naturalnych, zwłaszcza tych gatunków i siedlisk, których ochrona wymaga współdziałania kilku państw, oraz wspieranie współdziałania w tym zakresie.
- Art. 2. Umawiające się strony podejmą niezbędne środki, aby zachować populacje dzikiej fauny i flory na poziomie, który odpowiada w szczególności wymaganiom ekologicznym, naukowym i kulturowym lub też dostosować populacje tych gatunków do tego poziomu, uwzględniając jednocześnie wymagania gospodarcze i potrzeby rekreacyjne oraz potrzeby zagrożonych lokalnie podgatunków, odmian lub form.
- Art.3. 1. Każda z umawiających się stron podejmie działania mające na celu wdrożenie krajowej polityki ochrony dzikiej flory i fauny oraz siedlisk naturalnych, ze szczególnym uwzględnieniem gatunków zagrożonych i ginących, zwłaszcza gatunków endemicznych oraz tych, których siedliska są zagrożone, w rozumieniu postanowień niniejszej konwencji.
2. Każda z umawiających się stron podejmuje się uwzględniać ochronę dzikiej fauny i flory w swej polityce dotyczącej planowania i rozwoju oraz w swych działaniach ukierunkowanych na ograniczenie zanieczyszczeń.
3. Każda z umawiających się stron będzie wspierać edukację i rozpowszechnianie ogólnych informacji o potrzebie ochrony dzikiej flory i fauny oraz ich siedlisk.

Rozdział II. Ochrona siedlisk

- Art. 4. 1. Każda z umawiających się stron podejmie właściwe i niezbędne środki ustawodawcze i administracyjne, by zapewnić ochronę sie-

---

²⁾ Konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk naturalnych sporządzona w Bernie dnia 19 września 1970 r. (Dz. U. z 1996 r., Nr 58, poz. 263, sprost. Dz. U. z 2000 r., Nr 12, poz. 154)

dlisk dzikiej flory i fauny, w szczególności gatunków wymienionych w załącznikach I i II, oraz ochronę zagrożonych siedlisk naturalnych.

Umawiające się strony w swej polityce dotyczącej planowania i rozwoju będą mieć na względzie potrzebę ochrony obszarów chronionych, określonych w ustępie poprzedzającym, tak aby uniknąć lub zmniejszyć tak dalece jak to możliwe, wszelkie pogarszanie się stanu takich terenów. [...]

Rozdział III. Ochrona gatunków

[...]

Art. 6. Każda z umawiających się stron podejmie właściwe i niezbędne przedsięwzięcia ustawodawcze i administracyjne, aby zapewnić szczególną ochronę gatunków dzikiej fauny, wymienionych w załączniku II. W odniesieniu do zwierząt tych gatunków muszą być przede wszystkim zakazane:

- (a) wszystkie formy umyślnego chwytania, przetrzymywania i umyślnego zabijania;
- (b) umyślne uszkodzanie lub niszczenie miejsc rozrodu lub odpoczynku;
- (c) umyślne niepokojenie dzikich zwierząt, zwłaszcza w okresie rozrodu, wychowu młodych lub snu zimowego, jeżeli takie postępowanie będzie miało znaczące skutki w odniesieniu do celów niniejszej konwencji;
- (d) umyślne niszczenie lub wybieranie jaj oraz posiadanie jaj, a nawet wydmuszek;
- (e) posiadanie i handel wewnętrzny tymi zwierzętami, żywymi lub martwymi, włączając w to zwierzęta wypchane oraz łatwo rozpoznawalne części zwierząt lub produkty z nich pochodzące, w przypadku gdy środek ten przyczyni się do zwiększenia skuteczności postanowień niniejszego artykułu.

Art. 7. Każda z umawiających się stron podejmie właściwe i niezbędne środki ustawodawcze i administracyjne, aby zapewnić ochronę gatunków dzikiej fauny, wymienionych w załączniku III. [...]"

Wymienione wyżej załączniki do Konwencji zawierają:

„Załącznik II.

Ściśle chronione gatunki fauny

[...] *INSECTA*

Mantodea

Apteromantis aptera

Odonata

Calopteryx syriaca
Sympecma braueri
Coenagrion freyi
Coenagrion mercuriale
Aeshna viridis
Stylurus (= Gomphus) flavipes
Gomphus graslinii
Ophiogomphus cecilia
Lindenia tetraphylla
Cordulegaster trinacriae
Oxygastra curtisii
Macromia splendens
Brachythemis fuscopalliata
Leucorrhinia albifrons
Leucorrhinia caudalis
Leucorrhinia pectoralis

Orthoptera

Baetica ustulata
Saga pedo

Coleoptera

Carabus olympiae
Dytiscus latissimus
Graphoderus bilineatus
Osmoderma eremita
Buprestis splendens
Cucujus cinnaberinus
Cerambyx cerdo
Rosalia alpina

Lepidoptera

Papilio hospiton
Papilio alexanor
Zerynthia polyxena
Parnassius apollo
Parnassius mnemosyne
Apatura metis
Fabriciana elisa
Euphydryas (Eurodryas) aurinia
Melanargia arge
Erebia christi

Erebia sudetica
Erebia calcaria
Coenonympha hero
Coenonympha oedippus
Lopinga achine
Lycaena dispar
Maculinea arion
Maculinea teleius
Maculinea nausithous
Plebicula golgus
Hypodryas maturna
Eriogaster catax
Hyles hippophaes
Proserpinus proserpina [...]

Załącznik III.

Chronione gatunki fauny

[...] *INSECTA*

Coleoptera

Lucanus cervus

Lepidoptera

Graellsia isabellae [...]"

Mając na uwadze konstytucyjnie określony prymat prawa międzynarodowego nad prawem krajowym, konwencja ta ma niebagatelne znaczenia dla ochrony gatunków owadów wymienionych w załącznikach do konwencji oraz ich siedlisk.

Postanowienia konwencji berneńskiej wypełnia ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody³⁾. Według tej ustawy:

„Art. 2. 1. Ochrona przyrody w rozumieniu ustawy oznacza zachowanie, właściwe wykorzystanie oraz odnawianie zasobów i składników przyrody, w szczególności dziko występujących roślin i zwierząt oraz kompleksów przyrodniczych i ekosystemów. [...]”

Zgodnie z art. 13 ust. 1 tejże ustawy

„[...] Poddanie pod ochronę następuje przez :

- 1) tworzenie parków narodowych,
- 2) uznawanie określonych obszarów za rezerваты przyrody,

³⁾ Ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 114, poz. 492, z 1992 r. Nr 54, poz. 254, z 1994 r. Nr 89, poz. 415, z 1995 r. Nr 147, poz. 713, z 1996 r. Nr 91, poz. 409, z 1997 r. Nr 14, poz. 72, Nr 43, poz. 272, Nr 54, poz. 349, Nr 133, poz. 885 oraz z 1998 r. Nr 106, poz. 668)

- 3) tworzenie parków krajobrazowych,
- 4) wyznaczanie obszarów chronionego krajobrazu,
- 5) wprowadzanie ochrony gatunkowej roślin i zwierząt,
- 6) wprowadzanie ochrony indywidualnej w drodze uznawania za:
  - a) pomniki przyrody,
  - b) stanowiska dokumentacyjne,
  - c) użytki ekologiczne,
  - d) zespół przyrodniczo-krajobrazowy.

[...]

- Art. 27. 1. Ochrona gatunkowa ma na celu zabezpieczenie dziko występujących roślin i zwierząt, a w szczególności gatunków rzadkich lub zagrożonych wyginięciem, jak też zachowanie różnorodności gatunkowej i genetycznej. [...]
3. Ochronę gatunkową roślin i zwierząt wprowadza się w drodze rozporządzenia Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa. Rozporządzenie to określa listę gatunków objętych ochroną, sposoby wykonywania ochrony oraz stosowne ograniczenia, zakazy i nakazy przewidziane w ustawie.
  4. Minister OŚZNiL może zezwolić wyjątkowo na pozyskiwanie roślin i zwierząt chronionych oraz na inne czynności podlegające ograniczeniu, zakazom lub nakazom. [...]
  7. Minister OŚZNiL określi sposoby ochrony w odniesieniu do gatunków zwierząt nie należących do rodzimej fauny, prowadzących wędrowny tryb życia. [...]"

Na podstawie art. 27 ust.3 ustawy wydane zostało rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 6 stycznia 1995 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt⁴⁾.

„§ 1. Uznaje się za podlegające ochronie następujące gatunki zwierząt, zwane dalej <<gatunkami chronionymi>>:

[...] Owady (*Insecta*):

- straszka północna (*Sympecma braueri*),
- żagnica zielona (*Aeshna viridis*),
- gadziogłówka żółtonoga (*Stylurus flavipes*),
- trzepla zielona (*Ophiogomphus cecilia*),
- zalotka białoczerna (*Leucorrhinia albifrons*),

---

⁴⁾ Rozporządzenie Ministra ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 6 stycznia 1995 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Dz. U. Nr 13, poz. 61)

zalotka spłaszczona (*Leucorrhinia caudalis*),
zalotka większa (*Leucorrhinia pectoralis*),
modliszka zwyczajna (*Mantis religiosa*),
tęczniki (*Calosoma*) – wszystkie gatunki,
biegacze (*Carabus*) – wszystkie gatunki,
pachnica dębowa (*Osmoderma eremita*),
jelonek rogacz (*Lucanus cervus*),
wynurt (*Ceruchus chrysomelinus*),
sichrawa karpacka (*Gaurotes excellens*),
kozioróg dębosz (*Cerambyx cerdo*),
kozioróg bukowiec (*Cerambyx scopolii*),
nadobnica alpejska (*Rosalia alpina*),
mieniak strużnik (*Apatura ilia*),
mieniak tęczowy (*Apatura iris*),
paż królowej (*Papilio machaon*),
paż żeglarz (*Iphiclides podalirius*),
niepylak apollo (*Parnassius apollo*),
niepylak mnemosyna (*Parnassius mnemosyne*),
przeplatka aurinia (*Euphydryas aurinia*),
górówka sudecka (*Erebia sudetica*),
strzępotek edypus (*Coenympha oedippus*),
modraszek telejus (*Maculinea telejus*),
modraszek nausitous (*Maculinea nausithous*),
postojak wiesiołkowiec (*Proserpinus proserpina*),
zmierzchnica trupia główka (*Acherontia atropos*),
trzmiele (*Bombus*) – wszystkie gatunki; [...]

§ 2. 1. W stosunku do gatunków chronionych, z zastrzeżeniem ust. 2, zabrania się:

- 1) umyślnego zabijania, okaleczania, płoszenia, chwytania oraz przetrzymywania i preparowania,
- 2) umyślnego niszczenia ich gniazd, legowisk, nor i żeremi oraz jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych, a w szczególności larw, poczwarek, kijanek, piskląt,
- 3) filmowania, fotografowania ich w miejscach rozrodu i regularnego przebywania – w okresie rozrodu i wychowu młodych,
- 4) przemieszczania:
  - a) z miejsc rozrodu i regularnego przebywania na inne miejsca,
  - b) z ośrodków hodowli, ogrodów zoologicznych, zwierzyńców na stanowiska naturalne,
- 5) zbywania, nabywania żywych, martwych lub spreparowanych – w całości lub ich części,

- 6) wwożenia i wywożenia poza granice Państwa w stanie żywym lub martwym całych zwierząt oraz ich części lub pochodnych.
  2. Zakazy, o których mowa w ust. 1, nie dotyczą:
[...]
    - 4) filmowania i fotografowania w obrębie zabudowań i w miejscach udostępnionych do przebywania.
  3. Zabrania się niszczenia i usuwania krzewów i drzew (szczególnie dziuplastych), skarp i urwisk, śródpolnych i śródleśnych „oczek wodnych”, bagien, torfowisk oraz wydm, które są miejscami rozrodu i regularnego przebywania gatunków chronionych; zakaz nie dotyczy usuwania drzew i krzewów w związku z potrzebami wykonywania ochrony oraz potrzebami wynikającymi z prowadzenia racjonalnej gospodarki człowieka, a szczególnie rolnej, leśnej, rybackiej.
- § 3. Zabrania się niszczenia mrowisk w lasach.
- § 4. Jeżeli zmiany środowiska wywołane działalnością człowieka spowodują zagrożenie gatunków chronionych, wojewoda jest obowiązany, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiej komisji ochrony przyrody, podjąć stosowne działania w celu zapewnienia trwałego zachowania danego gatunku, jego miejsc rozrodu i regularnego przebywania bądź zapobieżenia szkodom lub ich ograniczenia. [...]”.

Ustawa o ochronie przyrody normuje ochronę gatunków chronionych. W odniesieniu do gatunków nie poddanych ochronie gatunkowej zastosowanie mają przepisy ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt⁵⁾. Zwierzęta wolno żyjące (dzikie) stanowią dobro ogólnonarodowe i powinny mieć zapewnione warunki rozwoju i swobodnego bytu, z wyjątkiem zwierząt, które stanowią zagrożenie dla życia, zdrowia lub gospodarki człowieka. Według art. 22 tej ustawy:

„Art. 22. 1. Zabrania się wchodzenia w posiadanie zwierząt wolno żyjących w celu:

- 1) preparowania zwłok zwierzęcych,
- 2) tworzenia kolekcji bez zezwolenia wojewody.”

Zasady pozyskiwania zwierząt przez preparatorów i kolekcjonerów, zasady ich kontrolowania oraz warunki, sposób i tryb wydawania zezwolenia powinno określić rozporządzenie Ministra OŚZNiL, które jednak nie ukazało się. Brak aktu wykonawczego do rzeczonyj ustawy nie powoduje oczywiście zawieszenia działania zakazu o którym mowa w art. 22 ustawy o ochronie zwierząt. Przepis ten jest istotnym novum w polskim porządku prawnym.

---

⁵⁾ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz. U. Nr 111, poz. 724, z 1998 r. Nr 106, poz. 668 i Nr 113, poz. 715 oraz z 2000 r. Nr 12, poz. 136)

Wprowadza on bowiem wyraźnie ogólny i powszechny zakaz odławiania i zabijania m.in. owadów w celu tworzenia kolekcji. W dodatku odnosi się on nie tylko do owadów podlegających ochronie gatunkowej (na podstawie wcześniej wspomnianych przepisów) lecz dotyczy również wszystkich pozostałych gatunków. Rozwiązanie to przybliżyło znacząco polskie ustawodawstwo do rozwiązań zachodnioeuropejskich, gdzie działalność kolekcjonerska w zakresie dóbr przyrody jest mniej lub bardziej koncesjonowana. Z resztą każdemu chyba znana jest konieczność posiadania karty wędkarskiej w celu legalizacji odłowu ryb, czy karty łowieckiej w odniesieniu do zwierzyny łownej.

Trzeba pamiętać, że dla skuteczności ochrony zagrożonych i ginących gatunków niebagatelne znaczenia ma ochrona miejsc ich występowania i rozrodu. Oprócz wcześniej cytowanych przepisów, istotne z punktu widzenia ochrony owadów są również zapisy ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity)⁶⁾. Już bowiem art. 1 ust. 2 tej ustawy mówi, że w zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymogi ochrony środowiska przyrodniczego, zaś art. 6 zobowiązuje samorządy, aby przy sporządzaniu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego uwzględnić w szczególności występowanie obiektów i terenów chronionych lub wskazanych do objęcia ochroną na podstawie przepisów szczególnych oraz stan i funkcjonowanie środowiska przyrodniczego. Zgodnie z ustawą podstawowym dokumentem określającym przeznaczenie i zasady zagospodarowania poszczególnych fragmentów terenu jest tak zwany miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Przy wykonywaniu planu wiążące są ustalenia planów ochrony parków narodowych, krajobrazowych i rezerwatów przyrody wraz z otulinami. Szczególnie ważnym momentem jest uchwalanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Plan ten bowiem musi uwzględniać zapisy obiektów poddanych ochronie i wprowadzone w stosunku do nich zakazy, ograniczenia i nakazy. Ustawowym obowiązkiem wynikającym z art. 9 ust. 2 jest dołączenie do planu zagospodarowania przestrzennego prognozy skutków wpływu ustaleń planu na środowisko przyrodnicze, sporządzonej przez biegłego z listy Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa. Jak już wcześniej wspomniano ochrona przyrody jest interesem prawnym każdego obywatela. W związku z tym każdy może zgłosić tak zwany protest lub zarzut z powodu niezgodności z wyżej wspomnianymi wymaganiami. Należy pamiętać, że każda decyzja administracyjna o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu jest automatycznie nieważna, gdy narusza postanowienia planu.

⁶⁾ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity) (Dz. U. z 1999 r. Nr 15, poz. 138)

Bardzo ważnym aktem prawnym, normującym sprawy ochrony świata roślinnego i zwierzęcego, jest ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska ⁷⁾.

„Art. 33. 1. Ochrona świata roślinnego i zwierzęcego polega na racjonalnym korzystaniu z zasobów świata roślinnego i zwierzęcego, ich odtwarzaniu w sposób zapewniający utrzymanie równowagi przyrodniczej oraz zachowaniu w stanie nienaruszonym zasobów lub ich części, o szczególnej wartości ze względu na potrzeby naukowe lub społeczne.

2. Ochrona świata roślinnego i zwierzęcego ma na celu:

- 1) tworzenie warunków prawidłowego rozwoju i optymalnego spełniania przez roślinność i zwierzęta funkcji biologicznej na rzecz środowiska,
- 2) zapobieganie lub ograniczanie szkodliwych oddziaływań na środowisko, które mogłyby niekorzystnie wpływać na zasoby i stan świata roślinnego i zwierzęcego,
- 3) zapobieganie, pochodzącemu z zewnątrz, zagrożeniu naturalnym kompleksom i tworom przyrody o wyjątkowej wartości dla społeczeństwa i nauki,
- 4) zapewnienie równowagi przyrodniczej, niezbędnej do zachowania gatunków ginących, ochrony gatunków przed nadmierną eksploatacją i ochrony cennych ekosystemów.

Art. 34. 1. Ochronę świata roślinnego i zwierzęcego zapewnia się w szczególności w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego przez zabezpieczenie lasów i zadrzewień przed szkodliwym oddziaływaniem zanieczyszczeń środowiska, zalesianie, zadrzewianie lub tworzenie skupień roślinności, zwłaszcza gdy jest to konieczne ze względu na potrzebę ochrony gleby i świata zwierzęcego, kształtowanie klimatu oraz inne potrzeby związane z zapewnieniem równowagi przyrodniczej i zaspokojeniem potrzeb ludzi w zakresie wypoczynku. [...]”

Ustawa jest swego rodzaju „konstytucją” ochrony środowiska. Niektóre kwestie reguluje całościowo, np. ochronę powietrza. W pewnych dziedzinach zawiera główne założenia i podstawowe zasady np. ochronę świata roślinne-

---

⁷⁾ Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska (Dz. U. z 1994 r. Nr 49, poz. 196, z 1995 r. Nr 90, poz. 446, z 1996 r. Nr 106, poz. 496 i Nr 132, poz. 622, z 1997 r. Nr 46, poz. 296, Nr 96, poz. 592, Nr 121, poz. 770, i Nr 133, poz. 885, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 1999 r. Nr 101, poz. 1178 oraz z 2000 r. Nr 12, poz. 136)

go i zwierzęcego, odsyłając do przepisów szczegółowych (w tym przypadku do ustawy o ochronie przyrody i ustawy o ochronie zwierząt).

Przepisy prawa ochrony środowiska posługują się różnymi metodami regulacji dotyczącej zabezpieczenia wykonania tej ochrony. Mogą to być środki o charakterze administracyjnym jak zakazy, nakazy lub obowiązki. Inną metodą są środki prawnokarne. W tym względzie wymienić należy Kodeks karny⁸⁾. Nowy kodeks karny poświęca ochronie środowiska odrębny rozdział, w którym zamieszcza typy przestępstw związane z niejako „normalną” działalnością gospodarczą, której ubocznym, nie zamierzonym efektem jest powstawanie szkodliwych dla środowiska naturalnego odpadów, pyłów, gazów, płynów lub substancji promieniotwórczych albo promieniowania jonizującego. Całość tych przepisów stwarza ramy dla optymalnej karnoprawnej ochrony środowiska naturalnego, niemniej jednak w zespole możliwych środków ochrony i kształtowania środowiska pełnią one jedynie rolę pomocniczą. Natomiast istotna rola w tej ochronie przypada prawu o wykroczeniach, które wiąże karalność z samym naruszeniem licznych przepisów dotyczących ochrony środowiska, a więc z wczesnym etapem ochrony⁹⁾.

W wyżej wspomnianym Kodeksie karnym, Kodeksie wykroczeń¹⁰⁾ oraz w innych aktach prawnych zawarte są przepisy karne, które mogą znaleźć zastosowanie w ściganiu przestępstw i wykroczeń związanych z naruszeniem prawa w zakresie ochrony przyrody, w tym owadów. W sprawach tego rodzaju Kodeks karny przewiduje:

„Art. 187 §1. Kto niszczy, poważnie uszkadza lub istotnie zmniejsza wartość przyrodniczą prawnie chronionego terenu lub obiektu, powodując istotną szkodę, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

⁸⁾Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 i Nr 128, poz. 840, z 1999 r., N 64, poz. 729 i Nr 83, poz. 831)

⁹⁾Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu karnego. [W:] Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego, Kodeks karny wykonawczy. Wydawnictwo Prawnicze sp. z o. o., Warszawa, 1997: 192-193.

¹⁰⁾Ustawa z dnia 20 maja 1971r. – Kodeks wykroczeń (Dz. U. Nr 12, poz. 114, z 1981 r. Nr 24, poz. 124, z 1982 r. Nr 16, poz. 125, z 1983 r. Nr 6, poz. 35 i Nr 44, poz. 203, z 1984 r. Nr 54, poz. 275, z 1985 r. Nr 14, poz. 60 i Nr 23, poz. 100, z 1986 r. Nr 39, poz. 180, z 1990 r. Nr 51, poz. 297, Nr 72, poz. 422 i Nr 86, poz. 504, z 1991 r. Nr 75, poz. 332 i Nr 91, 408, z 1992 r. Nr 24, poz. 101, z 1994 r. Nr 123, poz. 600, z 1995 r. Nr 6, poz. 29, Nr 60, poz. 369, Nr 85, poz. 539, Nr 98, poz. 602, Nr 104, poz. 661, Nr 106, poz. 677, Nr 111, poz. 724, Nr 123, poz. 779, Nr 133, poz. 884 i Nr 141, poz. 942, z 1998 r. Nr 113, poz. 717, z 1999 r. Nr 83, poz. 931 i Nr 101, poz. 1178)

§2. Jeżeli sprawca działa nieumyślnie podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.”

Ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska ¹¹⁾ zawiera w art. 106 ust. 1 katalog wykroczeń, jednakże nie dotyczą one przypadków związanych z ochroną owadów.

Kodeks wykroczeń w omawianym zakresie spraw przewiduje:

„Art. 165. Kto w lesie, w sposób złośliwy, płoszy albo ściga, chwytą, rani lub zabija dziko żyjące zwierzę, poza czynnościami związanymi z polowaniem lub ochroną lasów, jeżeli czyn z mocy innego przepisu nie jest zagrożony karą surowszą, podlega karze grzywny lub nagany.”

Ustawa o ochronie przyrody ¹²⁾ zawiera kilka przepisów karnych. W zakresie ochrony gatunkowej znaczenie mają art. 57 i 58, które stanowią:

„Art. 57. 1. Kto zabija lub łowi chronione gatunki fauny bez wymaganego zezwolenia, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.”

„Art. 58. 1. Kto narusza zakazy lub ograniczenia, o których mowa w art. 36 i art. 37 ust. 1, podlega karze aresztu lub grzywny.”

Według Ustawy o ochronie zwierząt ¹³⁾ (art. 37 Ustawy), kto narusza zakaz wchodzenia w posiadanie zwierząt wolno żyjących (dzikich) w celu tworzenia kolekcji lub preparowania zwłok zwierzęcych, bez zezwolenia wojewody, podlega karze aresztu albo grzywny. W razie ukarania za takie wykroczenie można orzec przepadek narzędzi lub przedmiotów służących do jego popełnienia oraz przedmiotów z niego pochodzących.

W aktualnie istniejącym porządku prawnym Rzeczypospolitej Polskiej, wyżej cytowane akty prawne są podstawowymi zasadami regulującymi ochronę owadów. Jak widać nie są to przepisy idealne, a niejednokrotnie są wręcz kontrowersyjne lub mało skonkretyzowane, jak np. § 2 ust. 3 rozpo-

---

¹¹⁾Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska (Dz. U. z 1994 r. Nr 49, poz. 196, z 1995 r. Nr 90, poz. 446, z 1996 r. Nr 106, poz. 496 i Nr 132, poz. 622, z 1997 r. Nr 46, poz. 296, Nr 96, poz. 592, Nr 121, poz. 770, i Nr 133, poz. 885, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 1999 r. Nr 101, poz. 1178 oraz z 2000 r. Nr 12, poz. 136)

¹²⁾Ustawa z dnia 16 października 1991r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 114, poz. 492, z 1992 r. Nr 54, poz. 254, z 1994 r. Nr 89, poz. 415, z 1995 r. Nr 147, poz. 713, z 1996 r. Nr 91, poz. 409, z 1997 r. Nr 14, poz. 72, Nr 43, poz. 272, Nr 54, poz. 349, Nr 133, poz. 885 oraz z 1998 r. Nr 106, poz. 668)

¹³⁾Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997r. o ochronie zwierząt (Dz. U. Nr 111, poz. 724, z 1998r. Nr 106, poz. 668 i Nr 113, poz. 715 oraz z 2000r. Nr 12, poz. 136)

rzządzenia Ministra OŚZNiL w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt¹⁴⁾. W przypadku niektórych brak jest przepisów wykonawczych. Niejedną zatem kwestia wymaga uregulowań poprzez kolejne nowelizacje. Niektóre z przyjętych rozwiązań, to rzeczy nowe w polskim systemie prawnym. Wymagają one przyjęcia określonych sposobów interpretowania danych przepisów. Dopiero po zaistnieniu ich w judykaturze, będzie można przejrzeć je pod kątem koniecznych nowelizacji. Trzeba również pamiętać, że prawa te są zamocowane w całym systemie praw obowiązujących w Państwie. Każdy, komu przyjdzie więc korzystać z wymienionych aktów prawnych musi również pamiętać o wszystkich innych przepisach regulujących np. zasady postępowania przed organami administracji publicznej. Autorzy mają jednak nadzieję, że tekst ten pozwoli przynajmniej zorientować się w istniejących podstawach prawnych ochrony owadów w Polsce.

SUMMARY

The authors focus on those parts of the Polish legal system which apply to conservation of insects. The rules mentioned in the text are taken from the Polish Constitution, Convention on the conservation of European wildlife and natural habitats (Bern, 19 September 1979, ratified by Polish Republic), bills and other regulations.

The article analyses regulations concerned with species conservation as well as possibility of protecting habitats and the species mentioned in the Bill of spatial planning, which are in danger of extinction.

---

¹⁴⁾ Rozporządzenie Ministra ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 6 stycznia 1995 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Dz. U. Nr 13, poz. 61)

